

POETO GYVENIMO IR KŪRYBOS BRUOŽAI

Dar Pauliui Širviui gyvenant, jo kūryba įgijo tokio klasikos grynumo, kokio paprastai susilaukiama po mirties – po dešimtmečių ar net šimtmečių, kai ji patenka į chrestomatijas ir literatūros istorijas. Poeto lyrika tarsi iš karto atsidūrė tokioj klasikos zonoj: rašyta mažai, bet pagarbiai, dėl reikšmės beveik neabejota. Ji neįvelta į literatūrinius ginčus, ją sunku buvo su kuo nors gretinti, nebent tik su žymiausiais klasikais, iš kurių jis pats mokėsi. Jokių mokytojų nespiriamas jaunimas Pauliaus Širvio eilėraščius mokėsi atmintinai, nusirašinėjo, dainavo. Kai poetas deklamuodamas užsikirsdavo, salė beveik choru pasakydavo tolesnes eilutes ir, veikiama kiek graudaus virpančio balso, toliau klausydavo atmintinai žinomų žodžių.

Turint mintyse poeto populiarumą, lyrikos dainingumą, kyla pagunda parinkti jam vietą tarp klasikų, sukūrusių savotišką lietuvių romansinę lyriką. Nebus per stipru pasakyti, kad Paulius Širvys tikrai paliko šios lyrikos šedevrų, tokių skaidrių, lyg pačių žmonių būtų išdainuoti. Publikai jis buvo jo paties dainų herojus, ji nedarė skirtumo tarp poeto žodžio ir gyvenimo, tarp kūrybos ir likimo, ir tai nepaprastai jaudino. Dabar sunku pasakyti: ar tame žmoguje kūryba puošė gyvenimą, ar gyvenimas – kūrybą? Po lengvu dainingos poezijos šydu kariais slėpėsi liūdesys, karo žaizdos – ir publika tai jautė, pritarė, paskui poetą šnabždėdama jo paties beveik išdainuojamus žodžius. Klausdavo apie tikrus dalykus: karą, nelaisvę, pabėgimą, meilę, išdrįsdavo atsiųsti raštelį: „Kodėl Jūs toks liūdnas?“ Viskas buvo tikra.

Aukštaitiškų dainių tradicija, „neišreikštas širdies neramumas“, taip kankinęs to krašto romantikus, įgijo savo gryną pavidalą Pauliaus Širvio lyrikoje. Gal kitų aukštaičių kančia ir neramumas buvo didesni, rafinuotesni, o talentai – stipresni, bet likimas pasirinko kaip tik šį dainorių, paprastai ir organiškai išdainavusį jų „padūmavusį, parūkavusį“ graudulį, sielos atlapumą, ne vieną jų pražudžiusį.

Paulius Širvys buvo tarp visų ir su visais, kasdieniškas ir prieinamas. Gal tik po mirties pajutom, kad jis gyveno ne tik su mumis, bet savo gyvenimu pakartėjo žinomų ir visų nežinomų mūsų poetų likimą, kad pas mus buvo atėjęs ir iš kito laiko, ir iš kitos erdvės. Kartais net šmėkšteli mintyse, kad jis turėjo pažinoti A. Vienažindį, kitus net pavardžių nepalikusius ir liaudies dainose ištirpusius poetus, kad jo „beržų lopšinė“ yra jų balsas, pasigirdęs iš tolo, iš gilumos, kad tie žodžiai seniai buvo ant visų lūpų, visų gerklėj ir tik juos reikėjo kam nors vienam ištarti, prisiimti jų autorystę. Ne vienas supratom, kad iki tol, iki mirties, gerai nepažinojom poeto, atėjusio

Iš anapus,
Kur nusinešė
Saulę
Miškai.

Paaikškėjo, kad iki tol nežinojom jo tikrųjų gimimo metų, pirmosios publikacijos, kaip liko nežinoma mirties diena. Taip ir atsitiko, kaip jis sakydavo: „Ras mane šaltą“. Nepaliko tvarkingos „laboratorijos“ – kiekvieną rašytoją lydinčių juodraščių, užrašų knygučių, ilgai saugotų laiškų, nuorašų ir kt. Išsklaidyta, išdalyta, išblukę, sulieta, sudeginta, sudraskyta, išmesta, pažįstamų išnešiota. Dabar visa tai tenka rinkti kaip Šimto metų senumo fragmentus: viskas buvo sunaudota draugystėms, širdingoms pažintims, bičiuliškoms išpažintims. Variantai, eilėraščių taisymai, fragmentai, užrašai susitrynė kišenėse, kurios, Pauliui Širviui gyvam esant, ir buvo saugiausia vieta. Kol kas ne daug ką reikia saugoti nuo gaisrų ar laiko smalsių akių, net sunku jį įsivaizduoti „saugomą“. Jis tarsi liko ir

„anapus“ archyvų – atviras, grynas, net po mirties visiems prieinamas. Jo nėra, o išliko charakterio dalis – nuo nieko nepriklausyti, būti toliau nuo tų vietų, kur viskas registruojama, nesileisti „surašomam“, ištiesinamam. Sklinda legendos, labiau panašios į jo gyvenimą nei pats gyvenimas: dar būdamas gyvas jas girdėjo ir juokėsi kariu su visais. Žmonės kuria savo poeto vaizdą, nelaukdami gyvenimo aprašymų, monografijų, disertacijų... Poetas žmonių atminty „užprogramuojamas“ ilgam gyvenimui, pradeda nepriklausyti nuo spausdinimų, tiražų, knygų viršelių, kritikos atsiliepimų. Ir kaip sunku rašyti apie poetą! Atminty jis vientisas, o štai rašant reikia sugraibyti visur išbarstytus gyvenimo fragmentus, ieškoti tikrai pasakytų žodžių ir tikrai buvusių įvykių. Rodos, prieitum ir nušluostytum poeto veidą...

Tačiau Paulius Širvys buvo ir „šiapus“, kaip ir tie poetai, kurių žodis griaudėdamas smerkė, teisingo, kvietė. Nuoširdi draugystė jį siejo su Antanu Jonynu, su visa taip vadinama „Jonyno karta“, sukūrusią savo poezijos sampratą, eilėraščių–ginklo įvaizdį. Eilėraštis buvo metamas į pačias karščiausias gyvenimo vietas, jis būdavo įrodymas, argumentas, pasisakymas ir išpažintis. Ir kur kas lyriškesnio Pauliaus Širvio balsas taip pat suskambėdavo plienu, įsitempdavo, virpėdavo. Kaip rūsčiai skambėdavo tas jo „Prisipažinimo“ kreipinys – „motina priešų“! Atsiminimuose turės būti paliudijimų, kaip poetas mesdavo savo „žodį–bombą“ (taip pasakyta viename ankstyvųjų eilėraščių) arba atsivedėjęs sviesdavo savo garsiąją „granatą“. Jo kišenėje – tikrąja to žodžio prasme – eilėraščiai pūpsodavo kaip ginklas. Teko matyti, kaip kelionėse jis juos dėdavo po pagalve. Kritišku momentu būdavo sviedžiamas fragmentas, posmas, eilėraštis ar koks nors eksromptas, kuris turėdavo užbaigti ginčą, įtikinti, argumentuoti nuomonę.

Štai ir sustoju, kaip ir pats poetas, ant jo „mūšių didžiausiojo kelio“, renku žodžius, bandau įminti jo poezijos paslaptį. Pavadinau jį skaidrios romansinės lyrikos kūrėju, aukštaitiško neramumo reiškėju, o jis kaip tik ir meta savo „žodį–bombą“. gerklėj sprogsta balsas, tardamas priešų vardą. Vadini jį graudžiu lyriku, dainoriumi, o jis tuo metu deklamuoja „Spygliuotas žvaigždes“, „Laiko lašus“... Ir tai ne prieštaravimas. Tari sau – lyrikos fenomenas. Pauliaus Širvio lyrika telpa, pasakyčiau, laiko erdvėj, suvienija, suaktualina vadinamą lietuvišką lyrizmą, priartina prie mūsų gyvenimo, pasaulėjautos, pojūčių. Tam tikra prasme vidurinė dabartinių poetų karta išaugo iš jo „Žygio draugų“ (1954); ši knyga buvo ne tik gyvas savo laiko balsas, bet ir priartino mūsų lyrikos palikimą, jį susintetino, padėjo atgyti „salomėjiškai“ tradicijai, vaizdingumui, intymumui. Šitaip atsirado ir „širviška“ tradicija.

„Širviško“ gyvenimo fragmentus čia ir bandysiu atkurti.

***

Paulius (pagal metrikus – Povilas) Širvys gimė 1920 m. rugsėjo 6 d. Padustėlyje, nors augo ir tėvai ūkį turėjo Degučiuose. Mat kuriam laikui tėvai ūkius buvo susikeitę su J. Urbonu, poeto dėde, manydami, kad naujoj vietoj geriau seksis ūkininkauti. Po metų kitų žemes vėl atsikeitę Širviai grįžo į Degučius, įvairiuose leidiniuose bei dokumentuose poeto gimimo metai (1922.X.17) nurodomi neteisingai. Tais metais gimė jo brolis Leonas. Tik paskutiniaisiais metais Paulius Širvys vienam kitam užsiminė, kad pasijaunino 1940 m., stodamas į Vilniaus karo pėstininkų mokyklą, į kurią vyresnių nepriimdavo. Ir vėliau dokumentuose poetas šios datos neatitaisė, dviem metais „vėluodamas“ šventė ir savo penkiasdešimtmetį. Vaikystėje jį vadindavę pagal tėvą – Prancisiaus Poviliuku. Tuo vardu pasirašytas ir pats pirmasis eilėraštis 1939 m. vasario 6 d. paskelbtas „Jaunajame ūkininke“. Gyvenime ir literatūroje prigijo kitas vardas – Paulius, vis kaip nors maloninamas ar meiliai tariamas draugų.

Abu broliai neteko tėvų nė dešimties neturėdami – apie trisdešimtuosius metus. To krašto vyresni žmonės Širvius dar gerai atsimena. Poeto motina Barbora Širvienė, mergystėj Pranckūnaitė, buvo

kilusi iš Padustėlio, gerokai jaunesnė už savo vyrą Pranciškų. Jis prisimenamas jau kaip silpnos sveikatos, nepajėgiantis nei įdirbti žemės, nei išgalintis ką nors pasisamdyti. Rugius išėdavęs pjauti su mažamečiais sūnumis: jis kerta, jie renka. Paskutiniaisiais metais, kai jau visai galai su galais nesueidavo, motina ėmusi tarnauti Rokiškio „Londono“ viešbuty. Ji buvusi gyvo būdo, balsinga ir „pagraži moteris“, kaip ją pavadino tų apylinkių gyventojai B. Striungienė. Paulius esąs į ją ir būdu, ir linksmumu, ir pomėgiu dainuoti, nenusiminti. Ji buvusi raštinga, mėgo knygas, veikė kažkokiam pažangiam kaimo moterų rately. Balsingas buvęs ir Pranciškus.

Širviai turėjo apie 10 ha nenašios žemės. Gyvenamasis namas, kaip prisimena kaimynai, buvęs dviem galais, su kamara ir kamaraitė. Buvusi nemaža daržinė, kūdra. Karo metais, atrodo, testovėjo tik troba. Sako, kai Paulius grįžo, tai pro vieną langą įlindo, o pro kitą išlindo. Dar norėjęs išsaugoti tėviškę, ieškojęs, kad joje kas apsigyventų, atstatytų ūkinius pastatus. Iš to nieko neišėjo, tėviškė po pagalbę buvo išnešiota. Dar ne taip seniai traktorius išvertė pamatus. Dabar toje vietoje pasodinta medelių, gėlių, kurias prižiūri Aleksandravėlės mokiniai. Kaimynai pamini poeto vardą, pasidžiaugia, kas metai suimdami gražų sodybvietsės šieną.

Pirmasis ir didžiausias smūgis šeimai buvo tėvo mirtis, kuri aprašyta skaudžiam eilėrašty „Neužberkit smiltele“:

Paskutinis lapas

Krinta.

Šmėkši vėtroj

Debesiai.

Ant skurdaus

Kalnelio gimto

Prakaituoja

Duobkasiai.

Ašaroja

Baltagalviai

Ir bekelniai

Broliai du.

Tėvo akys

Žydraspalvės

Žvelgia stingstančiu

Ledu.

Netrukus ir antras smūgis – mirė Barbora Širvienė. Pagal kaimo paprotį, kaimynai ėmėsi globoti našlaičius. Globėju buvo paskirtas už kelių šimtų metrų gyvenęs Pranas Striungys. Kiek vėliau į ūkį buvo atsikėlęs našlaičių dėdė Pranckūnas, mėgino čia ūkininkauti, bet nieko iš to neišėjo. Žemė būdavo atiduodama pusininkams, vaikai išėdavo vasaromis piemenauti, paaugę – bernauti. Kartais išėdavo toli. Vieno Poezijos pavasario metu važinėjant po pietų Latviją, poetas vis rodė, kad čia buvęs, čia vaikščiojęs, čia ką nors pažinojęs, minėjo latviškas pavardes.

O namuose našlaičių niekas nelaukė, nepamalonino, neužstojo. Visą gyvenimą Paulių Širvį degino šis vaikiškos skriaudos jausmas, žeminanti nelygybė, kuri pasigirdavo jo piktai tariamame „buožė“, ypač kai eidavo kalba apie turtą, kuris panaudojamas engti kitą, žeminti, slopinti asmenybę. Vėliau kūryboje atsirado skausmingas mylimosios išduoto berno motyvas, net savo intymiuose laiškuose klausinėja, ar ne dėl to nesulaukta atsako, kad pats „nieko neturi“. Visą gyvenimą poeto nusistatymas turto atžvilgiu buvo demonstratyvus, kartais pasireiškėdavo grubiom formom.

Tiek gyvenime, tiek poezijoje socialinės skriaudos jausmas buvo natūralus, organiškas. Vaikystės

draugas Alfonsas Krasauskas (VVU kraštotyrininkų surinkta medžiaga) 1940 m. stebėjosi, kad jis jau gerai „žinojęs Marksą“; jau tada buvo renkamas savo gimtųjų apylinkių komjaunimo sekretoriumi (kartu su A. Krasausku). Toli garsėjo Ir degutiečiai kaip bedieviai ir „komunistai“; jie laidojosi laisvamanių kapinėse, iškeldavo raudoną vėliavą, platindavo lapelius. Toks tikras degutietis Paulius Širvys liko ir vėliau – visą gyvenimą, būdamas komunistas, kovojo dėl draugų ir savo tiesos.

Nors, eidamas per žmones, Paulius Širvys patyrė daug neteisybės, tačiau turbūt niekam nėra tekę girdėti, kad jis būtų burnojęs tada dirbtus darbus, nors jie ir sunkūs, ir nešvarūs, ir alino dar silpnas pusbernio jėgas. Kartu su juo bernavę prisimena, kaip jis, užmiršęs kam dirba, smagiai uždainuodavo, žaiste žaisdavo įnagiais, kaip triukšmingai prausdavosi, pasigardžiuodamas valgydavo kad ir patį prasčiausią valgį – viską iš eilės. Paskui bernaudamas „persikvalifikavo“ – jam ypač patiko statybos darbai, krosnių mūrijimas. Tad vasarą, jau besimokydamas Salų Žemės ūkio mokykloje, su jaunystės draugu Jonu Kurlavirium ėjo mūrydami tvartus, rūsius, krosnis. Dirbo Valungiuose, Juodupėje, Baršėnuos'e. Šiek tiek daugiau užsidirbdavo pinigų, tad nusipirko eilutę, ėmė taupyti dviračiui. Tačiau 1940 m. liepos pradžioje metė šiuos darbus ir išvyko į Gruzdžius.

Pomėgis dirbti, kam nors talkinti išliko visą gyvenimą. Mielai kibdavo į kastuvą, grėblį ar šakę – tada niekuo nesiskirdavo nuo kaimo žmonių: nei judesiais, nei eisena, nei kalba, o netrukus užvesta daina visus dar labiau suartindavo. Gerai pažinojusieji Paulių turėtų prisiminti jo charakteringus, neretai literatūros vakarų publiką stebinusius judesius: pirštais perbraukti styrančius plaukus, o ypač sulenkta alkūne ar atvirksčia plaštaka valytis veidą. O taip įpranta sunkiai dirbantys žmonės – išorinė plaštakos pusė būna švariausia.

Pauliaus Širvio tėviškės žmonės, vaikystės ir jaunystės draugai pasakoja apie anksti pastebėtą sugebėjimą pereiliuoti žinomas dainas, pamėgdžioti, ką nors pašiepti. Kai kuriuos poeto pertarus ar pasišaipymus degutiečiai dar iki šiol prisimena, tačiau jo pasakymai nebūdavo nei pikti, nei įžeidžiantys. Vaikystėje mėgdavęs skaityti troboje susirinkusiems – garsiai, raiškiai, kiek gaudulingu balsu. „Tas balsas išliko ir vėliau, kada jis skaitydavo savo kūrybą“, – liudija Panemunėlio gyventojas J. Pranckūnas.

Į savo svetimus namus Paulius grįždavo po vasaros tarnybų, nes žiemą reikėdavo lankyti mokyklą, kurią baigė 1936 metais. Mokykloje buvęs guvus, sumanus. Tačiau ne visada ateidavo prižiūrėtas, kad, sako, ir gyvis kartais apikakle nuropodavęs. Turėjęs tik dvejus retai skalbiamus marškinėlius. Kartais taip gailiai atrodydavęs, kad ne tik mokiniams, bet ir mokytojui nuriedėdavo ašara į jį pažiūrėjus.

Tačiau mažasis „Prancisiaus Poviliukas“ nebuvo visai savo našlaičio dalios prislėgtas: smagiai kaudavosi, suburdavo žaidimams draugus, ką nors prasimanydavo: tai uždainuoja kokią „savo“ dainą, tai kukuoja, iškišęs galvą pro šiaudinį namo stogą. Rodos, daug ko neėmė į širdį, nuvydavo į šalį išdaiga, daina, kaip ir vėlesniais metais – eilėraščiu.

Alfonsas Krasauskas prisimena, kaip jie žaisdavę jūreivius. Aplink Širvių sodybą buvę daug balų, kuriose irstydavosi išsikėlę daržinės duris ir vadindavo save jūreiviais plėšikais. Ką sugriebdamas skaitė apie jūrą, svajotojo apie ją. Tik antrojo gyvenimo pusėj išsipildė ši ilgai brandinta vaikiška svajonė: ne ant daržinės durų, o ant tikro denio stovėdamas vairavo laivą prie atšiauraus Jan Majeno. Šis plaukiojimas su Atlanto žvejais buvo vienas ryškesnių pergyvenimų. Tuo atvirai ir vaikiškai džiaugėsi, labiau nei eilėraščiais, gyrėsi vienam kitam laiške, nors apskritai girtis nemėgo, beveik niekad ir nenusivilko jūreiviškų, paskutinių savo gyvenimo marškinių, nebent kai su Laimonu Noreika vykdavo į autorinius vakarus.

Mažai kam žinoma ne tik Pauliaus Širvio vaikystė ir jaunystė, bet ir tai, kuo jis domėjosi, ką skaitė, kada skaitė. Knyga buvo laisvalaikio, vienumos užsiėmimas, gal net piemenavimo ir bernavimo

metais slepiama aistra. Žavėjosi Gorkiu, vėliau rašė, atrodo, turėdamas mintyse ypatingą, beveik šventą knygos viziją ir savo – „bastūno“ – gyvenime. Savo namų kamaraitėje jis buvo įsitaisęs jaukų kampelį, susinešęs knygas ir žurnalus. Ten buvo šalta, tamsu, bet jauku. Parbėgęs skaitydavo eilėraščius, vartydavo pasiskolintą „Kultūrą“ ar kokį kitą leidinį. A. Krasauskas prisimena, kaip jiems buvo įstrigę keli kažkur atrasti Federiko Garsijos Lorkos eilėraščiai, A. Jasučio „Tėviškei, mylimai ir motinai“, jo reportažai iš Ispanijos. Šioje šalyje vykstantis pilietinis karas žadino vaizduotę, tad patys pasiryžo vykti Jasučio pėdomis, nors vienam tebuvo keturiolika, kitam – šešiolika. Per jauni būdami tokiam žygiui, vis tiek paliko gimtąsias vietas ir patraukė per Lietuvą – tai pėsčiomis, tai traukiniu, tai valstiečio pavėžinami, mėgindami pragyventi iš atsitiktinių uždarbių. Baigėsi tuo, kad Paulius parsisamdė pastoviam darbui, o Alfonsas grįžo namo.

Pirmieji Pauliaus Širvio literatūriniai žingsniai susiję su Rokiškio apskrities Salų žemės ūkio mokykla: ten besimokydamas išspausdino ir mano minėtą pirmąjį eilėrašį. Šioje mokykloje vyravo pažangios nuotaikos, Antano Raguočio, P. Širvio bendramokslio, liudijimu, buvo skaitomi net pagrindiniai leidiniai. Daug dėmesio buvo skiriama savišvietai, estetiniam lavinimui, veikė literatų sekcija, kurią noriai lankė ir būsimas poetas. Buvo skaitomi referatai, savos kūrybos eilėraščiai, o P. Širvys parašė net mokyklos „himną“. Bet „pirmasis“ Salų poetas buvo ne jis, Paulius, o Saulės Brolis – toks neturtingas kairių pažiūrų moksleivis Vladas Zimavičius, kuris mirė anksti, prieš karą. Saliečiai jo eiles net persirašinėdavę, prašydavę autografų. Ar tai nepatvirtina to fakto, kad poetai neauga „po vieną“, kad ankstyvoj jaunystėj ne tik būtina aplinka, o ir tam tikra kūrybos opinija, žaidimas ar lenktyniavimas poezija. Dabar nežinomas Saulės Brolis gal ir buvo ta kūrybos kibirkštis? Tačiau mokykloj rašyti Povilo Širvio eilėraščiai dar mažai kuo primena būsimąjį dainingąjį Paulių Širvį: jam priskiriami jaunystės draugų užrašyti eilėraščiai dar gruboki, nelankstūs (VVU kraštotyrininkų surinkta medžiaga).

Salų žemės ūkio mokykloj Paulius Širvys vertėsi itin sunkiai. Per vasarą užsidirbtų pinigų neužtekdavo: jų reikėjo ne tik valgymui, bet ir kūnui pridengti. Į mokyklos „bendrą katilą“ kiekvienas turėdavo pristatyti atitinkamą kiekį įvairių produktų. Suprantama – Pauliui tai buvo neįmanoma. A. Raguočio liudijimu, kai draugai kartą jį pamatė sėdintį alkaną ir nuliūdusį, sutarė jį maitinti iš savo „bendro katilo“.

Šalia įvairių poeto asmenybę „puošiančių“ fikcijų, viena buvo susijusi ir su išsimokslinimu. Jis laikomas vos ne savamoksliu, kažkur rašyti pramokusiu, didelių literatūrinių ambicijų neturėjusiu „liaudies grynuoliu“. Nors tai ir egzotiška, bet visiškai neatitinka nei aukštos jo poezijos meninės kultūros, nei skonio, nei sugebėjimo laisvai reikšti mintis raštu, taikliai apibūdinti knygas, rašytojus. Sunkiai buvo siekiama mokslo – pagal galimybes. Salų mokykla buvo vienintelė, kur šio tokio mokslo galėjo įsigyti faktiškai iš gyvenimo išstumtas „Prancisiaus Poviliukas“. Į knygą buvo tiesiama pavargusi ranka, nuovargiui merkiant akis ar jaučiant alkį. Tokioj situacijoje būna ypatingas santykis su raštu, su knyga – viskas krenta giliai į širdį, sudygsta... Ir ne jis pirmas. Buvo tvirtai kažko siekiama: vėliau ambicingai savo mylimąjį laiškuose tikino, kad kada nors būsiąs „tikras poetas“. Tokios savo vertės nebūtų jautęs koks nors naivus savamokslis.

Daug ką buvo perskaitęs, beveik be klaidų ir labai gražiai rašė, „rutuliukais“, kaip kažkas taikliai pavadino. Galėjai skaityti kaip iš knygos. „Iš gyvenimo“ buvo išmokęs daugiau kalbų, nei šiandien išmokstama universitetuose (anketose nurodoma – rusų, vokiečių, lenkų, ukrainiečių ir kt. kalbos). Karo metais, kaip prisimena buvę kariai, kartais versdavęs „liežuvių“ atsakymus ar per garsiakalbį kreipdavęsis į vokiečius, ragindamas juos pasiduoti. Tik tų kalbų mokėsi ne auditorijose, o Minsko belaisvių stovykloj, bernaudamas Rytų Prūsijoje, fronte...

Įvairiose mokyklose, įskaitant Vilniaus karo pėstininkų mokyklą bei Aukštuosius literatūros kursus

Maskvoje, prie knygų poetas bus išsėdėjęs vienuolika–dvylika metų, įgijęs gana universalų išsilavinimą: žinios apie žemę, karą, literatūrą. Paulių Širvį liečiančiuose dokumentuose užtikau patį originaliausią, beveik neįmanomą, bet labai poeto gyvenimą, būdą atitinkantį atsakymą apie išsimokslinimą: nebaigtas vidurinis, nebaigtas aukštasis!

„Nežinojau kur pulti“,– apie 1940 metų vasarą savo autobiografijoje rašė poetas. Puola į Gruzdžius, į kontrolasistentų kursus. Paskui dviem metais „pajaunėjęs“, iš kaimyno pasiskolinęs 25 litus lapkričio mėnesį atsidūrė Vilniaus karo pėstininkų mokykloje. Buvę kariūnai prisimena Pauliaus draugiškumą, mažai karinės drausmės varžomą linksmumą, dėl ko jį mėgo ne tik kariai. Ypač buvo mielas „širviškas“ draugiškumas, savotiška nuojauta, kada reikia ateiti į pagalbą. Ir visada taip: jis pasirodydavo, kai nebūdavo jau kam pagelbėti – ir gyvenime, ir kare. O ypač to reikėjo einant į žvalgybą su draugais, beveik visuomet – / tikrą mirtį. Visą gyvenimą Paulius Širvys išsaugojo kietą žvalgo kodeksą: nepalikti draugo „priešo žemėje“ – nei sužeisto, nei nukauto, nei – vėliau – patekusio į įstaigų ar autoritetų nemalonę. Ir kai kas nors pasielgdavo nedraugiškai, Paulius Širvys, atsivedėdamas ranka, mesdavo: „Su tokiu į žvalgybą neičiau!“ Tuo apie žmogų būdavo daug kas pasakoma, pasibaigdavo draugystė, nors šiaip žmonėms jis būdavo neišrankus.

Karas Paulių Širvį užklupo pėstininkų mokykloje. Jau pačioje pradžioje kariūnai buvo apšaudyti nuo Petro ir Povilo bažnyčios. Prasidėjo dramatiškas traukintasis – padrikai, neišžvalgant vietovių. Susimaišė įvairūs daliniai. Pasak poeto, pasimetė visas jam patikėtas būrys, kai kuriuos tesurado tik po karo – gatvėj, kelionėj, užstalėj...

Atvirai su priešu susikovė Baltarusijoje, gindami sankryžą ties Zaskevičių kaimu. Nuolat prieš žvalgomi ties Gorodoku pateko į „maišą“. Kareiviai, apsupti tankų ir motorizuotų dalinių, buvo tiesiog iššaudyti. Paulius Širvys, visas permirkęs krauju, išlindo iš po nukautųjų. Paskui belaisvių stovyklos Ūloj, Borisove, Minske. Antanas Jonynas rašė: „Paulius Širvys ir nelaisvė – sunku įsivaizduoti labiau nesuderinamus dalykus, sunku patikėti jį ištvėrus už spygliuotų vielų net tas kelias savaites.“

Ir Paulius Širvys iš Minsko stovyklos sėkmingai pabėgo. Gūdžiomis 1941 m. lapkričio naktimis traukė link gimtųjų vietų, kol pasiekė Degučius visas išsekęs, parsibaigęs, į žmogų nepanašus. Marijona Širvienė iki šiol negali atsistebėti jo gyvybingumu, tuo sugebėjimu ir pačiose beviltiškiausiose situacijose gyventi be baimės, net linksmai. Juk bėgliui grėsė mirtis! O jis vis sakydavęs: „Nieko man nepadarys!“ Ir vis šokdavęs ar dainuodavęs, į glėbį pagriebęs kokią moteriškę. Taip jį šokantį ir paėmė. Sako, pakeliui ketino nušauti, tačiau policininkas buvo perkalbėtas, o Paulius netrukus paleistas.

Tik 1942 m. liepos 17 d. kaip karo belaisvis suimamas ir išvežamas darbams į Rytų Prūsiją netoli Tilžės. Prasidėjo priverstinis bernavimas. Pats poetas kalbėjo ir rašė apie savo gyvenimą Nurniškių kaime tokio Ericho Lemkes sodyboje, kurio motina, niekam negirdint, „su belaisviu dar gražiai susikalbėdavo lietuviškai“ (rašo A. Jonynas apybraižoje „Portreto bruožai“, paskelbtoje „Pergalėje“, 1972, Nr. 11). Poetas du kartus nesėkmingai bėgo. 1944 m. liepos vidury Paulius Širvys trečią kartą bėga – ir sėkmingai. Kaip jis pats pasakojosi, šį kartą jam padėjo šeimininko dukters Ernos parūpintas kompasas ir žemėlapis. Su Erna ir su sanitare, gelbėjusią poetą nuo mirties po sužeidimo, yra susijęs jo garsusis eilėraštis „Suraski tą žvaigždėlę“. Priešmirtinėje vizijoje tarsi susijungė į vieną paveikslą fronto sanitare ir „priešų dukra“ – Erna, su kuria, bėgdamas iš Lemkes sodybos, „atsisveikino amžinai“.

Ir štai vėl tik Pauliui Širviui būdinga situacija. Laimingas bėglys netrukus buvo sutaukintas specialių pafrontės dalinių kaip dezertyras. Tačiau poeto pabėgimo istorija buvo išklaudyta. Su apsauga jį pasiuntė į 16 diviziją patikrinti, ar tikrai jį atpažins, ar nėra koks apsimitėlis? Vietoj tiriančių žvilgsnių, slogios tylos, apsaugos nuostabai Paulius Širvys šoko glėbesčiuotis su treji metai nematytais kovos draugais. Geresnio „dokumento“ ir neprireikė.

Po kelių dienų, 1944 m. liepos 31d. jis jau 16 lietuviškosios divizijos gretose. Kariniame įsakyme jo pavardė minima 1944 m. spalio 16 dieną. Klaipėdos krašte ties Užpelkių kaimu įvyko kautynės, kuriose ypač pasižymėjo, kaip rašoma pulko vado V. Lunios įsakyme, „eilinis Širvys, meistriškai veikdamas automatu ir rankinėmis granatomis“. Vytautas Indrašius, rašydamas apie šį epizodą „Komjaunimo tiesos“ 1975 m. gegužės 5 dienos numeryje, dar pamini, kad poetas „išvakarėse perkėlė eiles į fronto sąsiuvinėlių“.

Tačiau ką nors tikra pasakyti apie fronto kūrybą – sunku. Gal tikėtų paties poeto žodžiai apie A. Jasutį: „Sunku įsivaizduoti, kada ir kaip jis rašė.“ Vienas kitas karys matęs su sąsiuvinium ar net skaitęs jo eilėraščius fronto spaudoj, dainavęs jo sudėtas dainas. Iš to laikotarpio kol kas nieko neužtikta ir fronto spaudoj. Jis sakydavo, kad tada posmų nekūrė, už jį „kulkos dainavo“. Ir ar buvo kada: atakos, sužeidimai, žiaurios kautynės Kurše... Matyt, atsiminimuose pradeda „dvejintis“ karys ir poetas, visose situacijose jį žmonės nori matyti ir poetu, tuo jį kaip nors išskirti iš „pilkų milinių“, anot S. Nėries. Ir tikrai: sunkiausiais metais savo išgyvenimus, viltis, tikėjimą, meilę, savo mintis ir net sudėtas dainas žmonės „atiduoda“ poetams. Jie ir kuria eilėraščius, ir dainuoja, ir rašo mylimosioms laiškus. Teko įsitikinti, kaip Rokiškio ir Pandėlio apylinkių žmonės Pauliui Širviui priskiria net liaudies dainas.

O kulkos dainavo. Viename lakoniškame paskutinio karo rudens laiške degutiečiui kaimynui rašo:

„Šiandieną mes puolame. Iki puolimo liko dar truputis laiko, tai ir noriu parašyti keletą žodžių Tamstai. Aš jau daug laiškų rašiau, beveik visiems degutiečiams...“ Per kaimynus ieškojo draugų fronto adresų. Kažin kas iš jų atsakė: ne vienas jau buvo po žeme?.. Daug jų krito, ir vėliau poetas rašys:

Nebuvo niekur karo
Be vyrų nuo Sartų.

1944 m. gruodžio 28 d. mūšyje ties Jaunskuolių kaimu, jo žodžiais, „brūkštelėjo skeveldra“. Tačiau ir sužeistas nepasitraukė, kol vokiečiai nebuvo išmušti iš apkasų. Neteko daug kraujo, ilgokai gydėsi. Vėliau apie tą randą veide sakydavo, kad gerai, jog ne užpakaly, visi matys, kad nebijojo ir neatsuko nugaros.

1945 m. vasario 22 d. jau kovėsi Latvijoje ties Ezergale. Jo skyrius atlaikė šešias kontratakas. Žuvus skyriaus vadui, Paulius Širvys, nepaisydamas tiesioginės ugnies, su granatomis išsoko iš priedangos ir su draugais atakavo, išstumdami vokiečius iš apkasų ir užimdami aukštumą. Su Ezergale poetas siejo savo eilėraščių „Užmirštas kapas“:

Saulėlydį rausvą lydėjo
Užgesdamos akys karių.
Daugiau jie, daugiau neregės jau
Vakario dangaus žiburių.

Liūdnai atsiduso tik šilas
Motulės širdies gilumu.
Užmigo kareiviai, nutilo
Toli nuo gimtųjų namų.

Kaip žvalgų būrio žvalgas tų pačių metų kovo 27 dieną ėjo su užduotim į priešų užnugarį ties Lenekų kaimu (Latvija, Priekulės vis.). Be garso persikėlė per upę ir įsiveržė į priešų apkasus. Grumtynės buvo trumpos ir žiaurios. Poetas kartais klausdavo: „Ar žinai, kas yra baisiausia?“ Ir charakteringai atlošdamas galvą, pats atsakydavo: „Durtuvų kautynės!“ Gal ir turėdavo mintyse kaip tik Lenekų kaimą? Ar ne šiuo begarsiu persikėlimu per upę prasideda žinomas Pauliaus Širvio

eilėraštis „Kareiviška meilė – šventa“:

Pavasaris buvo,
Ir karklas nušvito
Tą rytą kačiukais baltais,
Be garso mes plaukėm
Į pakraštį kitą
Su ginklais, aukštyn pakeltais.

Ant vandenio matos,
Kaip supas žvaigždėlės...
Žvaigždėlės, dangus tik ir mes...
Per upę mums buvo
Vienintelis kelias
Į Nemuno krašto žemes.

Kai, rodėsi, krantą
Ir priešą už upės
Jau rankom sugriebti gali, –
Sugriaudėjo, trenkė...
Ir tiško, ir supė...
Ir upė skandino gili.

Tai tikrai keturios įsakymuose dėl apdovanojimų užfiksuotos Pauliaus Širvio karo dienos. O poetas, kaip fronto karys, praleido tris šimtus karo dienų. Liko tarnauti ir pasibaigus karui. Demobilizuotas buvo tik 1945 metų rugsėjo mėnesį.

Ypač žavėjo tai, kad Pauliaus Širvio „kareiviška siela“ buvo organiška, atvira, prieinama, neatskiriama nuo jo elgesio ir lyrikos. Jame nieko nebuvo pasirodymui, pasigyrimui, negalėjai negerbti kartais prasiveriančios gilios kario kančios. Viename laiške savo mylimajai rašė: „Kartais man atrodydavo, kad karas iš manęs išsiurbė visą širdies ugnį...“ Nemėgo girtis ar atsakinėti / klausimus apie atakų smulkmenas, priešų nukovimo aplinkybes, neprasitardavo apie „kraujo realizmą“, šiurpinantį literatūriškai neurotiškas natūras. Jautei, kad tame santūrumė yra tikro vyriškumo, pagaliau – žmogiškumo. Besipuikuojančių „savo karu“ – nekentė, pajuokė, neretai vijo nuo glaudžiai apsėsto stalo. Jaunesniems nė iš tolo neprimetė ir nenorėjo primesti savo šiurpaus patyrimo: kaip dažnai tuo mėginama užgniaužti „nepatyrusius“, žeminti jų orumą, sukelti „nepilnavertiškumo kompleksą“, kad, rodos, jų dabar gyvenamas gyvenimas nieko ir nevertas. Poezijos ir atsiminimų vakaruose poeto laikysena nebuvo iššaukianti, jis visu savim tarsi sakydavo: pralietas kraujas yra didžiausia dovana ir kaip visos didžiausios dovanos – negražinama. Niekas neturi būti „skolingas“ ar slopinamas žuvusiųjų vardu. Kai jis tik užgirdavo kieno nors balse šias „estradinės gaidas“, veidu perbėgdavo kažkokia žalsvai melsva liepsna, atmesdavo ranką kaip prie Ezerгалės – lyg sviesdamas granatą.

Gal dėl to jį mėgo jauni poetai ir apskritai – jauni žmonės. Jame visiems buvo prieinama tai, kas kituose maskuojama išoriniu blizgesiu, pasižymėjimo ženklais, skambiom frazėm. Pergalės dieną pažįstami po miestą ieškodavo jo – Pauliaus Širvio, norėdami bent iš tolo pažvelgti į jį, nusiskutusį, švariau apsirengusį, prisisegusį kovos ordinus, kurie tą dieną jam taip tikdavo: „Už drąsą“, „Šlovės“ ordinas, kuris, poeto žodžiais, yra „aukščiausias kareivio apdovanojimas mūsų vyrams prieš vyrą“. O štai vienoje jo apybraižoje vaizduojamas „draugas“ ar ne jis pats – Paulius Širvytis? „Žvelgia gilios, kiek primerktos mėlynos draugo akys. Geros akys. Ir niekad nepasakytum, kad jis kada nors būtų užmušęs žmogų. O vis dėlto taip. Karas – yra karas. Jei ne tu, tai aš tave. Kitos išeities nėra. Koviniais ordiniais

jis pasipuošia metuose du kartus – gegužės devintą ir vasario dvidešimt trečią. Žuvusiems žygio draugams pagerbti [...] Ir tie medaliai – ne šiaip sau blizgantis metalas. Tai brolių jaunas kraujas [...]. Ir kas žino, kiek tokių avyžių, mieželaičių krito prie Šiaulių, Dubysos, Šilutės plento?”

Šiomis „Širvio dienomis“ būdavo daug norinčių priėti prie poeto, be žodžių paliesti petį, keletą žingsnių su juo paeiti gatve ar išmesti taurelę, jaučiant baisią visų žuvusiųjų tylą. Atrodo, jis jautė tą iš tolo. Lyg ir slapta jam rodomą draugiškumą, bežadį linkėjimą...

Aktorius Laimonas Noreika, kuris tik paskutinį dešimtmetį arčiau susipažino su poetu paruošęs jo eilėraščių programą, man ne kartą pasakojo, kaip iš pradžių stebino Pauliaus Širvio „prasčiokiškumas“, kartais netaktiškas elgesys ypač „kultūringos“ publikos akivaizdoje ir kaip vieną kartą klausytojų akyse atsivėrė visa jo kario drama, slopinta kančia, kad norėjęs „ant rankų nešti tą žmogų“. Trankėsi su poetu po literatūros vakarus ir Poezijos pavasarius bus įsidėmėję ne vieną tokią jaudinančią sceną: staiga, kažką pamatęs, poetas dingsta iš užstalės, draugų būrio ar autobuso. Ir tuoj matai – tarpdury, kitoj gatvės ar aikštės pusėj jau su kuo nors plačiai glėbesčiuojasi, atvirksčia plaštaka nutrėkšdamas ašarą. „Kareivi, broli mano...” – mintyse kartodavai poeto žodžius. Stovėdavo autobusas, stovėdavo jau kitur vėluodami poetai, pasijutę tokie nereikalingi ties dviem broliškai apsikabinusiais kariais. Tada suprasdavai, kad karas sukūrė kažkokį, naują jausmą ar giminystę, užpildančią visus netekimus.

E. Mieželaitis, recenzuodamas „Žygio draugus“, rašė: „...tai posmai kareivio, kuris nors ir nusiėmė antpečius, bet dar nepadėjo milinės, giliai persunktos žygio kelio dulkių [...]. Karo metų įspūdžiai buvo tokie stiprūs, kad jie visam gyvenimui bus įsirėžę į širdį.“ Šie beveik prieš trisdešimt metų pasakyti žodžiai – „išsipildė“. Taip daug kas apie poetą galvojo iki gyvenimo pabaigos, taip pasako renkant atsiminimus. Atrodė, kad jis visur eina stačias – ne tik prieš mirtiną užtveriamąją kulkosvaidžių ugnį, bet ir prieš storžieviškumą, pasipūtimą, nemokšų ir tamsuolių poniškumą ir pagaliau – prieš melsvą alkoholio ugnį. Ne vienas atsiminimų pateikėjas man sakė, kad tai „buvo drąsus žmogus“, nes „nebijojo pasirodyti toks, koks iš tikrųjų yra“ ar užstojo tada, kai visų pirma pačiam grėsė nemalonė. Nuo nieko nesidengė, bet ir nesigaudė pastarųjų metų buitės dvilypume, piniguose, nemokėjo reikalauti, paklusti, įsiteikti, apsimesti. Du dokumentus taikė tikrais: ordinų knygelę ir eilėraščių rinktinę „Ilgesys – ta giesmė“. Reikalui esant, rodydavo pareigūnui, eidavo gelbėti į bėdą papuolusių draugų ar net praeidavo į reprezentacinius pokylius, kai durininkas užstodavo kelią „kaip pašaliniam“, nepanašiam į išsipusčiusius vakaro svečius. Vengė, kad juo kas nors rūpintųsi, net atviraširdės moterų globos dažnai nepriėmė, bet pats miesto troleibuse galėjo važiuoti su pilna, garuojančia valgyklos lėkšte pas ligonį, kurio nėra kam pamaitinti. Suko toliau nuo tų vietų, kur reikia įrodyti savo asmenybę, sakyti pavardę, pateikti dokumentus, „registruotis“.

Paslaugų vengimas jame buvo organiškas. Rodos, septyniasdešimtųjų viduryje pasklido gandas, kad Paulius Širvys replėmis išsitraukė skaudamus dantis. Taip ir buvo, ir paaiškino: neturįs laiko lakstyti po visokius daktarus, nes reikią rašyti, nors ne kažin ką tada ir berašė. Pasirodė, negalėjo eiti „stačias“: reikėjo „registruotis“, sakyti, kas esi, ko nori, išklausti, kaip reikia save prižiūrėti... Dėl to šis atsitikimas pradėjo atrodyti toks „širviškas“, poetiškai graudus, kad iš karto neteko šurpau tikrumo. Todėl ir drįstu jį „paskleisti“. Jis galėjo kęsti stiprų skausmą, šaltį, o vėliau – „šaltą mirtį“ jam žadančią ligą. Atsiminimuose bus papasakota, kaip draugai „griežtai“ versdavo pasirūpinti nors kiek savo sveikata, rūbu, buitimi, kaip jis dėl to graudžiai gūždavosi, slapstydavosi ar grūmodavo, kad jį „varžo“ ar net „persekioja“. Nepriteklis, kūno skausmus, matyt, užgožė didesnis gyvenimo skausmas, kurį kurstė pačia savo gyvybe. Bet kartu jame buvo tikros drąsos gyventi, net be elementarios jaukesnės buitės jausmo – gal jis jo niekada ir nepažinojo. A. Jonynas minėto į apybraižoj rašo, kad karas buvęs „...nedidelis, bet rūstus ir nepaprastai brandus gyvenimo tarpas, šis apsikimas ties mirties riba ir

plaukimas su iškeltu ginklu į kitą krantą [...], matyt, buvo visų lemtingiausias, galutinai suformavęs jo žmogiškąjį charakterį ir palikęs giliausius pėdsakus kūne ir sieloje..." Kažkas buvo giliau ir svarbiau už buitį ir ligas. Plykstelėdavo ugnis sapnuose, užsimiršdavo prie kavinės staliuko, lyg ir nutoldavo nuo visų, mintyse regėdamas geležines divizijas kaip ir jo „draugas“ viename „kavinės reportaže“: „Aš nemačiau nė vieno neišgeriančio iš tų, kurie ten, ant Šilutės plento, atlaikė Karaliaučiaus jūrų mokyklos, garsiosios Geringo tankų divizijos, permestos ant mūsų nuo Varšuvos fronto ir kitų rinktinių dalinių šturmą. Kiti neišlaikė – išprotėjo. Remarkas teisus. Man ir dabar sapnuojasi artėjančios geležinės šalmuotos bangos ir iš po jų pamišėliškai blizgančios akys. Mirties akys.“

***

Platesnei visuomenei beveik visiškai nežinomas kitas, kūrybos kelią lėmęs etapas – pokarinės Rokiškio ir Pandėlio laikraščių redakcijos. Tuoj po karo apskrities laikrašty „Tarybinis Rokiškis“ pradeda rodytis Pauliaus Širvio eilėraščiai, apybraižos, apsakymai, o kiek vėliau – ir straipsniai, feljetonai, korespondencijos. Po demobilizacijos kiek padirbęs komjaunime, buvo priimtas to laikraščio korespondentu. 1946 metų kovo vidury pasirodė pirmoji Pauliaus Širvio pokarinė publikacija – eilėraštis „Pergalei“. Po poros dienų per keletą numerių pradedamas spausdinti apsakymas „Žvalgas“. Galima sakyti, kad tai buvo ne tik pats pirmasis, bet ir stambiausias ir meniškiausias apsakymas apie karą – tuoj po karo. Šiame autentiškame kūrinyje apmestos ir būsimos temos, svarbiausieji įvaizdžiai, linaplaukio žvalgo, grojančio lūpine armonikėle, paveikslas, kuris dar ne kartą pasirodė jo kūryboje, sutapo su juo pačiu, kol ir jį „sušaudė gyvenimas“. Šį literato F. Jakubausko jam taikytą posakį P. Širvys „prisiėmė“, kartojo. Ir tikrai – jo kūrybos ir gyvenimo „antrininkas“ Žvalgas žūva. Ir toje „literatūrinėje mirtyje“ yra skaudus biografinis motyvas, įvairiom progom pasireiškęs „kaltės jausmas“, kad jis gyvas, neužmuštas. Panašūs pasakymai kartais tikrai stebino. Šį grubumą savo atžvilgiu paaiškina ne tik „Žvalgas“, bet ir ne vieną kartą apybraižose ir eilėraščiuose aprašytas kario grįžimas iš fronto į šaltus, jo nelaukiančius tėviškės namus... Visą poeto gyvenimą nusmelkė atsitiktinis moterų pasakymas, kad štai grįžta iš karo niekieno nelaukiamas, o jų mylimųjų sūnų – nėra. Taip, nenorėdamas tų žodžių išgirsti, Žvalgas žuvo, o Paulius Širvys liko gyventi...

Nežinia kodėl, bet literatūrinio darbo pradžią poetas anketose nurodo 1948 metus, kai kur 1947, o ne 1946 ar 1939 metus. Juk tuoj po karo skelbiama proza, o kai kurie eilėraščiai vėliau įėjo į poeto kruopščiai ruoštą rinktinę „Ilgesys – ta giesmė“. Kaip gabus literatas jis buvo pastebėtas tuoj pat po karo. T. Tilvytis, 1954 metais rekomenduodamas poetą į Rašytojų sąjungą, prisimena, kaip 1946 metais Rokišky girdėjo jį deklamuojantį įsimenančius eilėraščius. E. Mieželaitis taip pat anksti pastebėjo gabų aukštaičių literatą, 1947 metais paruošė pirmąją publikaciją respublikinėje spaudoje. Tai buvo eilėraštis „Antkapiai prie kelio“. Pirmą kartą Pauliaus Širvio kūryba paminima 1948 metų rugsėjo 25 dienos „Literatūros ir meno“ pradedančiųjų kūrybos apžvalgoje. Ypač išskiriamas P. Širvio „MTS kalvis“ ir P. Aidagirio „Peizažas“. Apžvalgos autorius net neįjutė, kad greta minėdamas dvi pavardes – P. Širvio ir P. Aidagirio – kalba apie vieną poetą. Ne tik publicistiką, bet ir eilėraščius poetas pasirašinėjo net keliais slapyvardžiais.

Apie gabų rokiškietį, atvykusį į pirmąjį Vilniuje prasidėjusį pradedančiųjų rašytojų seminarą (1948 m. lapkričio 25–27 d.), kai kas jau buvo girdėjęs. Seminaro dalyviai prisimena, kokį jiems įspūdį darė Paulius Širvys, jo pusiau kariškas rūbas, randas veide, o ypač – iš jo spinduliuojanti šypsena. Ne vienam tas pirmas trumpas susitikimas tapo iki mirties nusitęsusia draugyste ar bent šiltu prisiminimu.

Kalbėti seminare buvo pakviestas ir Paulius Širvys. Jis nusiskundė, kad sunku augti periferijos literatams: trūksta išsilavinimo, teorijos, pagaliau – laiko. Rokiškio apskrities vadovai savaitėmis

atitraukia literatus nuo kūrybos, kad štai jis, Paulius Širvys, net turėjęs mesti mokslus suaugusiųjų gimnazijoje. Ir tikrai – 1947 metais jis buvo pradėjęs lankyti šeštą klasę.

Pauliaus Širvio kūryba seminare buvo vertinama gerai. T. Tilvytis, atrodo, vienas pirmųjų ragino poetą ruošti rinkinį. „Jaunimo gretose“, recenzuodamas „Žygio draugas“, jis rašė: „Prisimenu, prieš penkerius metus aš autorių kalbinau ruošti rinkinį, vėliau rašiau laišką į Rokiškį. Tačiau jis visada lyg ir atsisakydavo, delsdavo, ir pamažu pradėjau įsitikinti, kad jo eilėraščiai yra tartum kažkokia brangenybė, jo širdies dalykas, jo giliausių minčių ir jausmų susitelkimo išdava.“

T. Tilvytis, atrodo, pats pirmasis užmena „Širvio mįslę“: kaip ši kūryba atsirado, iš kur jis pats, kur jo pirmieji eilėraščiai, kaip jis susikaupdavo rašyti „be klaidų“? Vieniems jis buvo „nepanašus į savo eilėraščius“, kitiems – balsas, pasigirdęs beveik savaime. Vieniems atrodė, kad ši poezija lengvai, beveik be įtampos rašoma, o į akis krentas jo gyvenimo būdas galėjo būti aiškinamas kaip tuščias jėgų švaistymas, savo „natūralaus talento“ žlugdymas; kitiems – o tokių nedaug – kūryba atrodė autentiška, paties gyvenimo „patvirtinta“, net biografiška. Kaip beatrodytų jo kūryba lengva ir žaisminga, bet atitrauktom, „literatūrinė“ temom jis beveik nerašė: tokia poezija kaip Pauliaus Širvio nebūna ypač produktyvi. Eilėrašciais jis tarsi slopino kančią, kuri paskutiniaisiais metais jau gal ir buvo nuslopinta. Tokia kūryba, neturėdama „akademinio atsargumo“, kartais tiesiog sudegina gyvenimą...

Įsigalėjo nuomonė, kad poeto kūryba negausi, vientisa – maždaug apie 100 rinkiniuose skelbtų eilėraščių, viena kita apybraiža, straipsnelis... Prieš trisdešimt metų literatūros akiratyje jis pasirodė jau subrendęs, lyg ir be kūrybinės pradžios. Juk niekas nėra matęs jo silpnų, bejėgiškai sukabintų eilučių, daugiau pasakančių apie poeto atsiradimą, dramatišką kūrybos kelią nei vėlesnieji šedevrai.

Ir tikrai, kai Paulius Širvys leido „Žygio draugas“, jau turėjo 34 metus: ne tik baigėsi jaunystė, bet ir kūrybinio blaškymosi metai buvo praėję. Užgriebta sava „širviška“ gaida, savo intonacija. O iki tol įnirtingai Rokiškio ir Pandėlio laikraščiuose skelbiama dešimtys eilėraščių, kuriuose rasi ir pilkumos, ir ano meto deklaratyvių bendrybių, ir vieną kitą tikrai „širvišką“ eilutę. Maždaug per penketą redakcijose dirbtų metų parašė daugiau nei paskui per trisdešimt. Tuose rašiniuose, eilėraščiuose galima rasti visų motyvų bei temų apmatų, išsikristalizavusius vėlesniuose rinkiniuose. Rašydavo įtemptai, naktim prie žibalinės lempos ar besikūrenančios krosnies atšvaitų. Rytą jį rasdavo redakcijoje ant pliauskų pasitiesusį milinę ir užmigusį. Tik po keliolikos metų ateis tikras kūrybos pojūtis, ir jis suvoks, ką tada darė. Viename laiške rašys, „Aš jau tada buvau poetas...“

Povilui Širviui tapti Paulium Širviu buvo sunkiau nei kuriam kitam pokario metų poetui. Reikėjo klampoti sunkiais ir pavojingais to meto keliais, dažnai sustabdomam tamsoje per plauką nuo mirties, tikrai daug rašyti, mokytis beveik vien „iš savęs“, kad taip betarpiškai imtų skambėti kiekvienas žodis.

O kartais kūryba nutrūkdavo, ir ištisų mėnesių puslapiuose nerandi nė eilutės. Jis tapdavo „pasiutėliu“, kaip kartais save pavadina laiške, užvaldydavo nereikalingumo jausmas dėl meilės, kūrybinių abejonių, įstaigose užtrenktos iniciatyvos ar persekiojimo dėl tiesaus žodžio. Imdavo keršyti menki biurokratėliai, kad poetą net turėdavo ginti respublikiniai laikraščiai (žr. Pandėlyje keršijama už kritiką. – Tiesa, 1952, rugsėjo 10). Įmonių ir įstaigų neteisybę poetas skaudžiai išgyvendavo, redakcijos darbuotojams tada deklamuodavo S. Jesenino „Laišką motinai“, „Juodąjį žmogų“. Nusiraminęs sėsdavo mylimajai rašyti laišką, tikindavo, kad bus „tikras poetas“. Ten parašyta „Žvaigždelė“, patirti tokie pergyvenimai, be kurių nebūtų ciklo „Ilgesys – ta giesmė“ ... Ir daug ko nebūtų.

Peržvelgiant visą poeto kelią, atrodo, kad mieste, Vilniuj, jis jau tik nuomavo gyvenimą, tęsė, kas buvo taip skaudžiai subrandinta gimtuose kraštuose, kartais blykstelėdamas stebinančio grynumo lyrika, kokia yra paskelbta rinkinyje „Ir nusinesė saulę miškai“. Apie save ir kūrybą poetas teisybę sakė:

O širdis
Ir aš visas tenai
Lygumų tolimajame kaime...

Poetas gerai žinojo savo kūrybos vertę, jautė, kas joje yra „tikras širdies dalykas“, anot T. Tilvyčio. Vienus eilėraščius, rodos, ir pats užmiršo, apie kitus sakė, kad geriau jų nebūtų buvę, o dar kitus – „širdies dalykus“ – šlifavo visą gyvenimą. Yra eilėraščių, kuriuos rašė dvidešimt metų. Tolimi „Paolos“ variantai paskelbti Rokiškio ir Pandėlio laikraščiuose („Briliantų naktis“ ir „Rytas Paryžiuje“), pirmoji „Žvaigždėlė“ (plg. eil. „Suraski tą žvaigždėlę“.) Praėjus keliasdešimt metų poetas apie pastarąjį publikos atmintinai žinomą eilėraščių rašė: „Kelis kartus šį eilėraščių mėginau išlieti ant popieriaus, bet kiekvieną kartą mesdavau. Mano vaizduotėj jis buvo nuostabus, o parašius – nublukdavo. Man ir dabar atrodo, kad ne viską pasakiau, ką turėjau širdy...“ Taip būtų galima aiškinti tokį kūrybinį poeto prisirišimą ir prie kitų eilėraščių. Taisyta nuolat – su savim nešiojamuose rankraščiuose, rinkiniuose, rinktinėse.

Apie Pauliaus Širvio kūrybą galima pasakyti: maža eilėraščių, bet daug variantų.

Viename eilėraštyje poetas sako, kad barstęs juos „kaip klevas lapus“. Tikrai taip. Pakeitęs pavadinimą, vieną kitą žodį, juos barstė po spaudą, plačiu mostu pasirašydamas dovanodavo draugams, mokykloms, atsitiktiniams žmonėms. Ne vienas posmas išliko pokario metų merginų dienyuose bei dainyuose...

Taigi – daina, dainavimas, dainynas... Tai dar viena, gal pati poetiškiausia su Pauliaus Širvio asmeniu susijusi legenda, be kurios ir šis mano rašinys būtų nepilnas. Juk dar ir šiandien poeto gimtosiose apylinkėse pašnekama, kad jis ir tedainavęs savo sudėtas dainas. O po karo net Vilnių buvo pasiekusi žinia, kad po Rokiškio kraštą su armonika einęs kažkoks šviesiaplaukis ir dainuojąs savo sudėtas dainas. Pažinoję Paulių Širvį tikriausiai įsiminė jo komandą: „Posmu!“, kai jis tarmiškai tai pasakydavo, atlošęs galvą, nušvitęs. Tėviškės žmonės, gegužinių draugai, rašytojai būtinai ką nors pasakys apie jo dainavimą. Apie kareiviavimo laikų dainas rašo ir pats poetas; „...atgimsta nepamirštami praeities vaizdai: žygiuojame su pilna kautynių apranga. Praėjome per dulkes ir kaitrą sunkų 75 kilometrų kelią [...]. Šį kartą buvome mirtinai pavargę, vos vilkome kojas. Bet moterys ir vaikai ir šį kartą būriavosi pakelėje, laukdami mūsų dainos.“ Taip ir matai jį tarp karių, dulkėtą, užvertusį galvą.

Kariaudamas, būdamas belaisvis, prisirinko daug visokių dainų. Dažnai kelionėje lenkiškai užtraukdavo „Hel ulani“... Kol dar buvo stiprus balsas, ją taip dainuodavo, kad, rodos, ne tik kaimo žibalinė lempa, bet ir autobuso motoras galėdavo užgesti. Vokiškai užtraukdavo garsiąją rusų dainą „Wolga Wolga, ruisch Fluß“... Neatskirama buvo lūpinė armonikėlė, kurią kelionėje būtinai išsitraukdavo, kaip ir anas šviesiaplaukis iš apsakymo „Žvalgas“. Tik paskutiniais metais neturėjo ne tik armonikėlės, bet gal ir balso. Ir poezija, ir dainavimas, atrodo, jame pasibaigė kartu.

Ypač poetą jaudino liaudies daina: dainuojama jo paties, užgirsta ar kieno nors niūniuojama. Jis mokėjo jų daug ir retų, matyt, išmoktų einant per žmones, bernaujant. Daug kur ryšys tarp dainos, dainavimo ir jo lyrikos – tiesioginis, nenusakomai atpažįstamas. Tas „nutolau tolau, toli nutolau“ parašytas taip, lyg klausytum dainos, kurios žodžių aiškiai negirdi, net nepasigendi, o užburia garsai, besitęsiantys, vienas ant kito užšokantys. Paulius Širvys parašė keletą tokių šedevrų, kurių įtaigumas sietinas su instrumentuote, fonika. Juos suvoki girdėdamas, garsiai skaitydamas, o ypač tai patirdavai, kai savo kūrybą deklamuodavo pats autorius. Suvoki ne ką nors įtemptai galvodamas, o jausdamas, mylėdamas... Tokie eilėraščiai yra „Nemunas“, „Nutolę toliai“, ciklas „Ir nusinešė saulę miškai“... Neįžeisiu gal kitų poetų atminimo, sakydamas, kad Paulius Širvys pirmą kartą taip tobulai „muzikavo“ lietuvišką eilėraščių. Garsiaraštis išnaudotas iki galo, žodis tarsi išstipsta melodijoje, balse. „Čia jau nėra ką veikti kompozitoriui“, – kažkas pasakė iš dainų kūrėjų. Ir apskritai nebūtų ką veikti su tais garsų

prisodrintais kūriniais, jeigu jie nepriklausytų Pauliui Širviui. Formos lengvumas, žodžio ažūriškumas ir – priešingybė! – skausmas, gaudulys susilydo į vieną, keistai jaudinančią, neužmirštamą, jokiais žodžiais nenusakomą dainą. Kaip sunku yra rašyti apie tokią poeziją, komentuoti ją, aiškinti, žodžiais ją žavėtis! Eilėraštis tarsi išauga iš pačios kalbos – kaip augalas, kaip niekieno po langu nesodintas beržas... ir negali nieko pasakyti nei jau yra pasakyta, net jei ir būtum rafinuotas poezijos žinovas. Tokius eilėraščius poetas rašė kūrybinio kelio pabaigoj, kai iš pagrindų keitėsi mūsų poezijos intonacijos, kai ėmė prožiškėti jos kalba. Paulius Širvys kaip niekur nieko rašė savo geriausią eilėraščių:

Ir audrą,
Ir giedrą,
Ir viską praužęs –
Girdžiu aš
Tyliais vakarais,
Kaip skleidžiasi
Naktys
Žalioj mėnesienoj
Baltųjų aušrų
Pumpurais.

Purienos –
Kaip taurės
Auksinės
Sudužę –
Nukrito
Po kojom
Iš mano širdies.

Aš, viską praužęs,
Rūkais užsirūkęs,
Geriu
Žalią vyną
Nakties.
Geriu
Žalią tylą,
Geriu
Žalią šilą.
Geriu
Ir apsvaigęs
Einu.

Tarsi patys žodžiai kalba ir jaučia, giedrai ir džiaugsmingai liūdi. Kiekvienos tautos poezija sukuria tokį kalbos jutimą, žodžio jausmą, nenusakomą jokių žodynų ir gramatikų. Žodį *jauti*, *girdi*, o ne vien tik supranti. Tokios lyrikos dėka kalba tampa gyvu dalyku.

Taip sakydamas suprantu, kad domimasi ir bus domimasi ir „suardyta“, vidinę sumaištį atitinkančia poezija, liguistai pasvirusiu, sau vietos nerandančiu žodžiu. Tačiau tokios instrumentuotės viršūnės yra lyg ir kokie atskaitos taškai, ieškant rudesnio žodžio, kuriant meninę „kalbos netvarką“, ardant liūliuojantį romantinį sklandumą. Tokios poezijos gali nepripažinti, ja nesidomėti, apie ją net nekalbėti, bet visuomet ji – kad ir nematoma – yra podirvy, kuris ir maitina naują gyvybę, net dėmesio sau nereikalaudamas.

Paulius Širvys atmintyje išlieka ir kaip savotiška folklorinė asmenybė. Be pokarinio kaimo papročių, jaunimo idealų, dainuotų dainų būtų sunku suvokti jo meilės lyrikos romansinį charakterį. Poeto

meilės lyrika nėra susijusi su kokia nors intelektualia refleksija, rafinuotais pojūčiais, konceptualiais asmenybės polinkiais. Priešingai – tai „kaimiška meilė“, reiškiamą neoromantikų bei romansinių dainų puoselėtais įvaizdžiais, šiaip turinčiais sentimentalų atspalvį: mažas namelis, langelis, lininės kasos, mėlynos akys, atodūšiai, sėdėjimas prieblandoje. Tačiau, naudodamas šias „repertuarines“ banalybes, Paulius Širvys sukūrė paveikslą mylimosios, kurios buvo siekiama karo ir pokario sumaišty: ji vienintelis prieglobstis – ir šiluma, ir namai, ir nusiraminimas. Tas dar kareivio milinės nenusivilkęs bernelis temokėjo tik romansinės dainos žodžius, kurie jo lūpose buvo švelniausi ir vieninteliai meilės žodžiai. Dar jokie filmai nebuvo ištreniravę jo erotinių įvaizdžių. Jis ir gąsdina mylimąją, laukdamas iš jos daugiau nei gali duoti santūrus jausmas. Ši iš „gero skonio“ poezijos išguita poetika Pauliaus Širvio lyrikoje įgyja kraupaus tikrumo, praradimo skausmo, atsisveikinimo gailesčio. Juk ir Vaižgantas kitos meilės istoriją atkūrė taip pat pagal visas blėstančio sentimentalizmo taisykles, kurios jau buvo įgijusios net folklorinį atspalvį.

Karo metais ir pirmąjį pokario dešimtmetį gyvavusi romansinė daina sukūrė savotišką pamesto, moters išduoto vyro kompleksą – kaimišką Verterio kančią (ankstyvojoj mūsų prozoje – atvirkščiai; vyras palieka merginą). Šis romansinės dainos „siužetas“ tada gyvenime kartojosi šimtus kartų, buvo pažįstami tikri, amžini atsiskyrimai ir išdavystės, susidūrus priešingoms gyvenimo tiesoms. Taip atsirado žymiausias lietuvių meilės lyrikos šedevras „Ilgesys – ta giesmė“. Į šį ciklą sudėta viskas: meilės drovumas, palikto vyro kančia, dulsva „mažo namelio prieblanda“, erotinį geidulį tramdantys „dusuliai“, nedrąsa mylimosios akivaizdoje. O tai ir jis – Paulius Širvys.

Gaubė tylą sidabro drobulė.
Uodas baidė palėpėj kregždes.
Kibiruos tu nešei po mėnulį .
Ir po kojomis laistei žvaigždes.

Pirkioj tyliai varvėjo rožančius
Su motulės maldų dusuliais,
O mergystė netilpo užančiuos,
Rodės, ims – ir visa prasiskleis,

Sujudėti – ir sapno netekti –
Nedrįsau ir dusau svaiguly.
Ir buvai lyg sapne man tą naktį
Taip arti...
Taip be galo toli.

Šis ciklas, 1957 m. paskelbtas „Pergalėje“, darė tokį įspūdį, kaip kažkada jo „Žygio draugai“. Buvo kiek nelauktas romansinių poetizmų gausumas, kad net T. Tilvytis, kuris visą laiką savotiškai globojo poetą, neiškentęs tų metų „Literatūroj ir mene“ pabarė: „Šie eilėraščiai kaip tik patvirtina tai, kad poetas, atitrūkęs nuo gyvojo šaltinio – savo aplinkos, temos, peizažo, nepajėgia sukurti vertingo poezijos kūrinio; jis paskendęs formos ieškojimuose, nusivilia ir suklumpa.“

Panašios prognozės nepasitvirtino. Poetas turėjo ką pasakyti šiais žodžiais, atpalaidavo vaizduotę, pojūčius, juslingumą, dar neturintį nemalonaus atvirumo, apnuoginto seksualumo. Ši poezija turi ryšio su kažkada visoje Lietuvoje paplitusiu gražiu merginų papročiu – turėti sava ranka surašytą dainyną ar „atminimų“ sąsiuvinį. Paulius Širvys kūrė ir šių albumėlių poeziją – tų kūrinių, artimų „Ilgesys – ta giesmė“ galima užtikti poeto jaunystės kraštuose. Kaip „atminimą“ dažnai įrašydavo eilėraščių, jo fragmentą ar specialiai sukurtą posmą. Tos dedikacijos buvo būtinos laiškuose, siunčiamuose iš frontų, iš tolimų kraštų. Seniausias Pauliaus Širvio toks laiško „atminimas“ tiko iš karo

metų su dedikacija „Broliui Juozui“, po kuria yra parašas: 1943.X. 14. Kalėjimas. Tas raštingo kaimo jaunimo šlifuojamas ketureilis buvo savotiškas, kitur beveik nesutinkamas rašytinio folkloro žanras. Pauliaus Širvio posmas neretai ir turi to „atminimų“ užbaigtumo, uždarumo, jau nekalbant apie poetiką, įvaizdžius. Neatsitiktinai ši poezija grįžo į pokario jaunimo dainynus ir „atminimų“ sąsiuvinius, su kuo ji ir turėjo tiesioginį ryšį. Pats poetas to neneigdavo, priešingai – didžiudamasis atsikirsdavo: „O mergos mane dainuoja!“

Ta prasme yra įdomi paties Pauliaus Širvio patvirtinta ir atsiminimuose užfiksuota Rokiškio apylinkėse populiaraus liaudiško romano „Nelaimėi ar laimei tave pažinau“ atsiradimo istorija. Poeto su eilėraščiu siunčiamą laišką atplėšusios Panemunio gimnazistės, radusios jame dedikaciją, kuri joms labai patikusi. Pačios pritaikė melodiją, o po kurio laiko poetas netikėtai išgirdo dainuojamus jo paties žodžius. Ir tikrai – tekstas ne tik artimas Pauliaus Širvio meilės lyrikai, bet ir šiandien dar tautosakininkų užrašomiems tokio pobūdžio „romansams“:

Nedaug temylėjau, nebuvo kada...
Audroje gyvenimas bėgo...
Nueisiu, nueisiu ir aš tuoj tenai,
Kur mūšio draugai mano miega...
(1947.V.5)

Be jokios abejonės Paulius Širvys į literatūrą perkėlė tipiškus pokario jaunimo folklorinius pojūčius, nes ir jis pats turėjo tikro liaudies dainų drovumo, jausmo grynumo. Merginų akivaizdoje pasidarydavęs kažkoks nekalbus, kaip ir dabar atsimena, „lyg ko išsigandęs“. Kita jaunystės pažįstama prisimena, kad kartą gautam laišką perskaičiusi trumpą eilėrašį. Ilgai jo nepamiršusi, kartojusi mintyse, jį dainavusi. Ir ligi šiol jai likęs kažkoks švelnus ir šiltas jausmas, nors „visi žodžiai išsitrynė“.

Bet nė vienai jų jis nepaliko nei „mažo langelio“, nei „vijokliais apaugusio namelio“. Tačiau Rokiškio ir Pandėlio moteriškoji liaudis dar ir šiandien mini su randu veide, šviesiaplaukį dainų bernelį, apie kurį gal ne viena ir padūsdavo. O pats Paulius ar ne visą gyvenimą ir teieškojo tų pokario merginų perkelio suknelėm ar iš parašiuoto pasiūtom bliuzetėm, drobiniais, dantų milteliais nubaltintais sportbačiais? Ne vieną iš jų buvo gražiai apglėbęs, nepiktai pajuokęs, merginęs, šokdinęs ir būtinai tą, kurios niekas neveda. Gegužinių draugas Jurevičius prisimena, kaip grįžtant namo Paulius Širvys vis klausdavęs, ar visas pašokdino, ar kokios nepraleido? Teko ne kartą matyti, kaip poetas pabėgdavo iš puošnios užstalės, palikdamas kiek įsižeidusias rafinuotas „globėjas“ ir tuoj išvysdavai jį tarp padavėjų, kiek kaimiškos išvaizdos virėjų. Pamatydavai – štai jau dainuoja, kurią nors apglėbęs per pečius, užvertęs galvą – lyg paukštis, gerdamas vandenį.

Dirbtinio, rafinuoto grožio ir jausmingumo nevertino, ieškojo sau lygaus natūralumo ir paprastumo.

Gal dėl to vienam iš paskutinių eilėraščių prasiveržė sarkazmas ir neviltis:

Miesto šunys
Miesčioniškai
Loja
Ir savo purvais
Mane mėjo.
Turiu žodį,
Nesuteptą,
Šventą,
Bet aš jo
Taip lengvai

Kaip monetų
Nemėčiau.

Vargu ar šalia jo galėjo būti tikra miesto moteris, nes jis ir mieste būdamas vis gyveno „lygumų tolimajame kaime“. Kartais priminė nuo būrio atsitikusį vienišą vėlyvą gandrą, pasmerktą, kad jį vieną rytą „rastų šaltą“ svetimi žmonės.

***

Taip po mirties Paulius Širvys tampa vis labiau visiems pažįstamas:

Visa širdim
Kraujuota.
Visu gyvenimu
Žaliu.

Tas, kurį matei gatvėj, kavinėj, ligi pusiaunakčio šnekėjai „niekus“, buvo tik dalis to, kuris pažinojo tikrus praradimus, šaltą vienatvę, užslėptą ir neišsipildžiusią meilę, atakų mirtiną drąsą, kraujo skonį burnoj. Paulius Širvys apie savo gyvenimą pasakojo tik to vertiems. „Aš vienas, velnioniškai vienas“, – eiliavo poetas tuo metu, kada jį supo daugiausia žmonių.

Dabar sunku pasakyti, kaip, kokiū būdu sklido jo poezija, žinios apie būdą, įpročius? Visų poeto rinkinių bendras tiražas nesiekia net 50 000 egzempliorių. Domėjimasis juo neblėso net ir tada, kai pastaruoju dešimtmečiu publikacijos retėjo, kol jo pavardė išnyko ne tik straipsniuose, bet ir viską reginčiam „Spaudos metrašty“. Juo nesidomėjo reporteriai, filmuotojai, tačiau jį bet kur ir bet kas pažinojo geriau nei kurį kitą poetą. Stabdydavo gatvėje, kalbindavo, atmintinai deklamuodavo jo eilėraščius. Matyt, tie visi „objektyvai“, „žydrieji ekranai“, kameros, apšvietimai, šypsenos žurnalų viršeliuos, meniški interjerai, tiražai, formatai tikrai nesukuria poeto vardo. Paulius Širvys mūsų poezijoje yra ir lyg koks patikrinimas ar sugėdinimas, dėl to jam nori dėkoti... Jame buvo tikrumo, dėl to jį atpažindavo, pašaukdavo vardu arba jo eilėraščio žodžiais, o ypač, kai pritrūkdavo širdies šilumos, kurios jis kitiems tiek daug turėjo, o sau – nieko...

Ir negaliu ištarti žodžių, kuriais baigiasi visi poetų gyvenimų aprašymai: mirė, netekom, nesulaukė... Norėčiau palikti poetą

Ant mūšių
Didžiausiojo kelio
Su plieno dalgiu
Ant peties.

Norėčiau poetą palikti dainuojantį, apglėbusį savo artimiausius ir brangiausius draugus ir užsižiūrėjusį į rytuose brėkstančią aušrą. Vis tegu eina apsisiautęs karišką lietpaltį, tegu eina per kaimus, miestus, tegu plaukia per jūras. Kur Paulius Širvys – ten jo draugai. Net ir šiandien, kai jau praėjo keleri metai po mirties, kur nors svečiuojantis, vis prašo perduoti jam linkėjimus įvairių ir dažniausiai mažųjų tautų poetai. Ir nedrįsti jiems pasakyti, kad poeto jau nėra. Jis ilgai bus tarp mūsų, ir mes viską surašysim, atsiminsim, dėl visko atsilyginsim. Vieną nežinomą pavasario dieną atėjo mirtis ir praėjo, neišdrįsusi pasiimti poeto gyvenimo.

Marcelijus Martinaitis, „Poeto gyvenimo ir kūrybos bruožai“, in: Paulius Širvys, *Ir nusinešė saulę miškai*, rinktinė, Vilnius: Vaga, 1984, p. 5–33.